

Het gaat hier blijkens het voorwoord om een tweede, grondig herziene druk uit 2005. Het belangrijkste verschil met de vorige druk is dat Frank Wijnen en Hugo Quené enkele bijdragen hebben geleverd die volgens Nieuwenhuijsen het wetenschappelijk gehalte van het boek 'aanzienlijk vergroot' hebben (voorwoord, p. 5). Zij hebben zich vooral gericht op de gedeelten over spraakklanken en regels en over taal in het brein. Nieuwenhuijsen zelf heeft de gelegenheid van de tweede druk aangegrepen om grote en kleine veranderingen aan te brengen in verschillende delen van het boek.

Iemand die traditionele studieboeken over algemene taalwetenschap of psycholinguïstiek gewend is, moet wel even wennen aan hoofdstuktitels als: *De alomtegenwoordigheid van taal*, opsommingen als 'sprekers van het Nederlands, Micmac of Malagasy' (p. 15) of opdrachten als de volgende: 'Maak je een voorstelling van het begrip *wijn*. Leg uit waarom je op grond van deze voorstelling geen meervoudsvorm bij *wijn* zou verwachten' (p. 17), en twee vragen verder de onbegrijpelijke formulering: 'Is in een *wijn wijn* het woord uit 1a of 1b?' Maar, los van de ongelukkig gekozen woordvolgorde, blijkt bij nadere bestudering dat in deze vraag de drukker misschien iets te enthousiast aan het cursiveren is geslagen.

Toch zou het flauw zijn om het boek op grond van deze observaties niet serieus te nemen. Zoals gezegd bestrijkt de inhoud van het boek vier grote gebieden binnen de taalkunde: de algemene taalwetenschap, daarmee samenhangend de psycholinguïstiek, en dan nog de historische taalkunde en de geschiedenis van de taalkunde. Hoewel je zou verwachten dat een auteur deze vier gebieden zou scheiden en in aparte afdelingen zou onderbrengen, heeft Nieuwenhuijsen dat niet gedaan. Hij behandelt ze door elkaar, maar onmiskenbaar in een nadere samenhang. Zo heeft hij fonologie, schrift en spelling bij elkaar in één hoofdstuk ondergebracht. Je zou bijna zeggen dat zijn indeling van het boek een poging is tot herschikking van de traditionele orde in de taalkunde.

In relatief weinig bladzijden weet Nieuwenhuijsen verbazend volledig een basale inleiding te geven in klankleer, morfologie of in de theorie van Chomsky. Een extraatje daarbij is dat hij de lezer een heleboel informatie geeft die weliswaar niet onmisbaar is, maar wel leuk om te weten. Zo geeft hij in het inleidende hoofdstuk 'Wat is taal?' in een apart kader een tekstje in het Interlingua, als voorbeeld van een kunsttaal. Het hoofdstuk 'Taal in het brein' wordt gesierd door foto's van menselijke hersenen en in het hoofdstuk 'Primaire taalverwerking' wordt uitgebreid aandacht besteed aan taalverwerking bij kinderen die geïsoleerd, zonder mensen om mee te praten, opgroeien. Bij deze paragraaf is een lijst gevoegd met opgetekende gevallen van dit soort geïsoleerde kinderen, waarop intrigerende namen voorkomen als Wolf-child of Hesse (1344), Bear-child of Lithuania (1694), Pig-boy of Holland (19^e eeuw) en Gazelle-child of Syria (1946).

Het verschijnsel taal. Een kennismaking is bedoeld als studieboek, zo blijkt uit het voorwoord. Hoewel dat niet zo expliciet gezegd wordt, ontstaat bij het lezen van het boek het vermoeden dat het vooral een studieboek is voor studenten in het hoger onderwijs, want voor middelbare scholieren zijn de formuleringen en vooral de grote hoeveelheid informatie misschien wat veel gevraagd. Het boek is overigens ook heel geschikt voor zelfstudie. Is het dan toch mogelijk dat men in 284 pagina's kennis kan maken met alle aspecten van taal? Hoewel alle in het boek aangesneden onderwerpen natuurlijk nog eindeloos uitgediept kunnen worden met dieper gravende vakliteratuur, is het Peter Nieuwenhuijsen inderdaad gelukt de verwachting die de titel van zijn boek opwekt, waar te maken.

Viorica Van der Roest

Kiene Brillenburg Wurth & Ann Rigney (red.), *Het leven van teksten – Een inleiding tot de literatuurwetenschap*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. 432 pagina's, ISBN-13 978 90 5356 877 4. Prijs: € 34,50.

Het leven van teksten – Een inleiding tot de literatuurwetenschap ziet er prachtig uit en wie het boek doorbladert krijgt meteen het gevoel dat hij iets gemist heeft in zijn studietijd: dit boek. Je zou willen dat je weer student was, want met zulke boeken is het fijn studeren. De belangrijke termen staan vet in de marge en de broodtekst wordt afgewisseld met aantrekkelijke kaderteksten. *Het leven van teksten* begint met een opzet en een leeswijzer; de voorbeelden uit de literatuur zijn goed gekozen, de ene keer wordt er verwezen naar klassieke werken, de andere keer staat een recent werk centraal. Deze afwisseling maakt het lezen van *Het leven van teksten* spannend, je weet van te voren niet welke boeken nu weer aan elkaar gekoppeld zullen worden.

Het eerste deel ('Ter oriëntatie') bestaat uit twee hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk gaat over de diverse vormen van literatuurwetenschap en over de vraag wat wetenschap is. Er worden relevante vragen gesteld als: is literatuurwetenschap een harde wetenschap? Ook de trits humaniora, letteren, geesteswetenschappen en cultuurstudies passeren de revue. De docent die met en uit dit boek college geeft, heeft de zaken mooi op een rijtje voor zich. Hoofdstuk 2 sluit er goed bij aan; het gaat in op de vraag wat literatuur zou kunnen zijn: het verschil tussen poëtische en verhalende teksten, de rol van reflectie en leesplezier.

Het tweede deel heet 'Teksten' en bevat hoofdstukken over intertekstualiteit, intermediale poëtica en narratologie. Sinds de nagenoeg onstuitbare opkomst van het poststructuralisme is er veel aandacht voor intertekstualiteit. Voor studenten is deze benadering van de literatuur zeer leerzaam – het opent een hele wereld van teksten. Ann Rigney presenteert de materie helder en duidelijk; het intermediale hoofdstuk gaat over rijm, stijlfiguren, metrum en diverse soorten poëzie. Het fenomeen intermedialiteit lijkt er wat met de haren bij gesleept. Het lijkt erop alsof er geen onderwerpkeuze gemaakt is. Het narratologie-hoofdstuk is beter; hoe zat het ook alweer met verteller en focalisator? Nou, het antwoord vindt men in *Het leven van teksten*. Dat is wat ik van een inleiding verwacht.

Het derde deel heet 'Lezen'. Hoofdstuk 6 besteedt aandacht aan de receptietheorie en hoe lezers betekenis kunnen leggen in teksten. Er zijn impliciete, expliciete, passieve en actieve lezers. Al deze lezers hebben zo hun eigen leesbehoeften. Over het leesproces gaat hoofdstuk 7: lezers zijn betrokken bij een tekst en zij ervaren emoties. Hoe identificeren lezers zich met personages? En als zij zich niet identificeren, observeren zij dan? Hoofdstuk 8 begint met een uiteenzetting over de traditionele hermeneutiek, maar al gauw kiest auteur Kiene Brillenburg Wurth het pad van het postmodernisme: een tekst heeft geen betekenis, maar iedere lezer maakt zijn eigen deconstructie ervan, zodat iedere lezer er zijn eigen betekenis aan geeft.

Het afsluitende deel ('Literatuur als cultureel medium') telt drie hoofdstukken die met elkaar gemeen hebben dat er behoorlijk diep ingegaan wordt op postmoderne, deconstructivistische, post-structuralistische benaderingen van de literatuur. Het minst is dat het geval in hoofdstuk 9, waarin gesproken wordt over teksten als cultuur. Literatuur spreekt je tegen en literatuur geeft de realiteit betekenis. Snobisme staat centraal in hoofdstuk 9: literatuur is hoge cultuur waarvan de massa en de gewone man buitengesloten is. De canon op zijn kop! Het laatste hoofdstuk behelst het postkoloniale discours, de ideologiekritiek van de Ander en hybriditeit van teksten.

Mijn belangrijkste kritiek geldt hoofdstuk 8, 'Betekenis en interpretatie'. Het begint met een bespreking van de traditionele

hermeneutiek. Volgens de Amerikaanse criticus E.D. Hirsch moeten we bij een literaire tekst met twee kanten rekening houden. Een literaire tekst heeft een betekenis-kern (met de auteurs-intentie als anker), maar diezelfde tekst heeft meer duidingen (die de lezer toekent aan de tekst). Hirsch heeft dit niet helemaal zelf bedacht: hij staat in de traditie van Friedrich Schleiermacher. Kiene Brilenburg Wurth legt dit kort en helder uit. Tot zo ver niets mis. Maar dan gebeurt er iets raars; er wordt uitvoerig betoogd dat de traditionele hermeneutiek niet deugt. Dat er aan iedere benaderingswijze haken en ogen zitten, mag duidelijk zijn, maar ik verwacht van een handboek dat het niet verzuimt te schetsen welke mogelijkheden een methode biedt.

Ik mis gedachten over wat de hermeneutiek ons wél kan leren, zonder meteen om de oren geslagen te worden met de postmoderne idee dat een tekst helemaal geen betekenis-kern kan hebben. Deze vooringenomenheid doet tekort aan de waarde die de hermeneutiek gehad heeft en nog steeds kan hebben. Na een korte uiteenzetting worden meteen Jacques Derrida en Jonathan Culler opgeroepen om aan te tonen dat Schleiermacher

het bij het verkeerde eind had. Het aantal pagina's met kritiek op de hermeneutiek is groter dan het aantal pagina's waarin de hermeneutiek uitgelegd wordt. De auteurs van *Het leven van teksten* bekijken literatuurwetenschap wel heel erg door een postmoderne bril.

Zo gezien maakt *Het leven van teksten – Een inleiding tot de literatuurwetenschap* de belofte, uitgedrukt in de titel, maar gedeeltelijk waar. Het is weliswaar 'een' inleiding, maar dan wel een inleiding in één bepaalde richting van de literatuurwetenschap: die van het literatuurrelativisme. *Het leven van teksten* bekijkt de literatuur en de bestudering ervan als een ui: je kunt pellen, maar er is geen kern – na het pellen houdt je niets over. Op deze manier met literatuur omgaan is mijns inziens de dood in de pot: je kunt mensen niet enthousiasmeren met niets. Bovendien laten de auteurs enkele richtingen in de literatuurwetenschap links liggen, richtingen die wél tot de kern van de literatuur proberen te komen. De grootste omissie is de literatuurgeschiedenis.

Bas Jongenelen

[ONTVANGEN]

E. Andringa, S. Levie M. Sanders (red.), *Het buitenland bekeken, Vijf internationale auteurs door Nederlandse ogen (1900-2000)*. Themanummer van *Nederlandse letterkunde* 11 (2006), afl.3 (Uitg. Van Gorcum te Assen), 136 blz., ISSN 1384-5829. Prijs: € 17,50.

In hun inleidende artikel bepleiten de drie redacteuren van dit nummer "een meer internationaal literair-historisch onderzoeksperspectief, waarbinnen de Nederlandse literatuur wordt gezien als deel [...] van een groter geheel: de Europese literatuur, de wereldliteratuur". Zij lichten de keuze van dit onderzoeksperspectief toe, waarbij zij o.a. verwijzen naar Hugo Brems die in *Altijd weer vogels die nesten beginnen* de verwevenheid van moderne Nederlandse literatuur met in Nederland en Vlaanderen gereciperende buitenlandse literatuur weliswaar noemt maar niet beschrijft. De auteurs van de vijf bijdragen in dit themanummer beoefenen dit type receptieonderzoek in nauwe onderlinge samenwerking; een centrale vraag is hoe buitenlandse werken doordringen in de "nationale circuits en of en hoe zij zich vermengen met dan wel gescheiden blijven van de nationale productie". De buitenlandse auteurs op wie zij hun studies in dit themanummer richten, zijn achtereenvolgens: Arthur Schnitzler, André Gide, Paul Valéry, Virginia Woolf en Jorge Luis Borges. Wie wil weten hoe nuttig dit soort onderzoek kan zijn, moet dit themanummer zeker niet ongelezen laten.

Bas Jongenelen, *100 boeken van voor 1900 die iedereen gelezen moet hebben*. Tilburg: Stichting Consulaat der Letteren, 2006. 112 blz. ISBN-10: 90-76367-08-6. Er circuleren tegenwoordig talloze lijstjes van van-alles-en-nog-wat dat u moet weten, lezen, horen, zien of kopen. Het sympathieke van Jongenelens hitlijst is dat het Nederlandse literaire werken van vóór 1900 betreft en liefst honderd titels telt die iedereen (!) gelezen moet hebben. Stel daar eens de drie werken van vóór 1880 tegenover waarin vwo-leerlingen geëxamineerd moeten worden! Aan elk van de honderd werken wijdt Jongenelen één kleine bladzijde tekst van ca. 175 woorden, bedoeld om de lezer te informeren dan wel nieuwsgierig te maken. Het zou mooi zijn als dat laatste lukt.

R. Boogaart e.a., *Modale uitdrukkingen in Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands: corpusonderzoek en enquête*. Amsterdam/Münster, Stichting Neerlandistiek VU/No-dus Publikationen, 2006. 155 blz. ISBN 90-72365-98-4. Prijs: € 17,50. Wie af en toe kijkt en luistert naar de Vlaamse televisie weet dat het door Vlamingen gesproken Nederlands aanzienlijk verschilt van het Nederlands in Nederland. Deze grote verschillen komen ook aan het licht in dit onderzoek naar het gebruik in België en Nederland van veelgebruikte modale (werk)woorden als *moeten*, *mogen*, *vast* en *zeker*. Het boek komt voort uit Vlaams-Nederlandse samenwerking en berust op onderzoek in het Corpus Gesproken Nederlands en op een enquête onder studenten in Amsterdam, Antwerpen, Gent, Groningen, Hasselt en Nijmegen.

M. Hermans, *De kleine schrijfgids, Adviezen voor een goede zinsbouw, woordkeuze en spelling*. 6e, herziene druk. Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2006. 136 blz. ISBN-10: 90 469 0013 4. Prijs: € 12,50.

De titel en ondertitel van het boekje geven precies aan wat het te bieden heeft: een reeks adviezen m.b.t. de formulering van zinnen en het woordgebruik, gevolgd door een bespreking van de nieuwe spellingregels en het juiste gebruik van leestekens. Evenals *Schrijven met effect* van dezelfde auteur (hierboven besproken) richt ook *De kleine schrijfgids* zich kennelijk op schrijvers van zakelijke teksten die hun eerste taak, het ontwerpen van een tekststructuur, op eigen kracht uitvoeren, c.q. hebben uitgevoerd.

W. Koetsenruijter en R. Berkenbosch, *Cijfers in het nieuws*. Z.p.: Boom onderwijs, 2006. 195 blz. ISBN-10: 90 8506 305 1. Een bevriende wis- en natuurkundige zei me eens: als er een aantal cijfers in een krantenbericht staat, is er meestal één onjuist. Ik ben er toen op gaan letten en verdraaid: ik moest hem keer op keer gelijk geven. De serieuze gebruikers van *Cijfers in het nieuws* zullen aan deze wantoestand een einde maken, als ze tenminste gehoor geven aan de oproep op p.138: "Wees zorgvuldig". Het aantrekkelijk vormgegeven boek van Koetsenruijter en Berkenbosch is bedoeld voor aankomende journalisten en wil deze (in acht hoofdstukken met uitvoerige opdrachten) inleiden in de kunst van het presenteren van cijfers. Het lijkt me een nuttig boek voor de doelgroep en misschien incidenteel ook voor anderen.

Fred de Bree